

УДК 327::911.3]:323.1(497.1)”19”

Миломир Степић*

Институт за политичке студије, Београд

ИСТОРИЈСКО-ГЕОПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ (И)РЕВЕРЗИБИЛНОСТИ ПРОЦЕСА „ЕТНО-ИНЖЕЊЕРИНГА“

Сажетак

У раду се поставља и доказује хипотеза да је у време југословенске државе спровођен „етно-инжењеринг“ ради постизања њене вештачке кохезије. У сврху опстанка из геополитичких разлога – због важне међуратне улоге у „Санитарном кордону“ – у име јединства „једног, а троименог народа“ и „интегралног југословенства“ вршено је сузбијање српског чиниоца перципираног као потенцијалног руског експонента. У Хладном рату Југославија је била кључна земља антисовјетског (антируског) Rimland-а, те је њен српски елемент још више сумњичен да земљу може проруски (пре) оријентисати. Зато је титоистичка власт, мање из идеолошких, а много више из геополитичких разлога, „обуздавала“ српски корпус тако што је од њега „ампутирала“ поједине делове и проглашавала их за нове нације. Простори који су им припали знатно су хендикепирали геополитички положај српских земаља. Аутор

* Научни саветник

истиче парадоксалну чињеницу да је демократски Запад, управљајући растакањем Југославије, настојао да „цементира“ те диктаторске титоистичке тековине, и то поново из сличних геополитичких разлога. Међутим, назнаке реверзибилног етничког процеса су очигледне, а могуће је да ће у промењеним геополитичким околностима бити још интензивније.

Кључне речи: „декрет-етногенеза“, „инстант-нације“, титоизам, геополитика, Југославија

УВОДНА РАЗМАТРАЊА: ФЕНОМЕН ЕТНОГЕНЕЗЕ И „ЕТНО-ИНЖЕЊЕРИНГА“

Етногенеза је по правилу историјски мање или више дуг, сложен, измеандриран, често бифуркантан и непредвидив процес. Може се поједностављено дефинисати као „процес историјског формирања, развоја и трајања етничких група, укључујући народе и нације“¹. У ужем смислу, сама етногенеза представља начин и ток стварања етничке групе, док у ширем смислу обухвата још и њен развој протоком времена, што може да се назове етничком историјом. Етничка историја обухвата како етничку еволуцију конкретне заједнице (род-братство-племе-народ-нација), тако и етно-конвергентне (центрипетално „уливање“ и асимиловање других заједница) и етно-дивергентне процесе (центрифугално „разливање“ у друге, постојеће или нове заједнице). Етногенеза, и у ужем и у ширем смислу, по правилу има (гео)политичку конотацију – од пројектовања историјских на савремене процесе и обрнуто као прави или фабриковани аргумент територијалних амбиција, до заснивања просторних права и претензија на стварној или

1 Група аутора, Етнологија и антропологија, Мали лексикон српске културе (Љиљана Гавриловић, ур.), ЈП Службени гласник; Етнографски институт САНУ, Београд, 2017, стр. 70.

лажној (фалсификованој, измишљеној) домицилности, као и на вештачки и насилно постигнутој популационој доминацији у некој географској области.

Спонтан, миран, природни пут етногенезе и етничке историје, без спољашњих и унутрашњих утицаја – готово да није могућ. *Спољашње интервенције у етничке процесе* (идеолошко-политичке, економско-финансијске, ратно-насилне, окупационо-административне...) могу да буду посредне и непосредне, те да доведу до радикалног (пре)усмеравања дотадашње „матице“ етничког развоја, тј. да резултирају релативно брзим променама и потпуно преобликују етничку структуру становништва конкретног простора. Такође, сличне последице доносе и *унутрашње интервенције у етничке процесе*, међу којима су најекстремније политичко насиље, етнички конфликти и оружани сукоби, чији резултат могу бити масовно принудно преобраћање и физичко уништавање геноцидних размера „колективних других“, те тзв. етничко чишћење и етноцид.² Етнички процес има геополитичко исходиште у политичко-територијалном конституисању и омеђавању, односно у формирању и изградњи националне државе (state building), која, између осталог, има функцију да заштити доминантну, државотворну етничку заједницу и обезбеди да се она дугорочно осећа сигурном. С друге стране, прво се може формирати држава, а потом у њеним границама етнички процеси окончати формирањем националног идентитета, односно изградњом државне нације (nation building)

Историја решавања националног питања заснована на поставкама комунистичке идеологије и њиховој практичној примени у источној и југоисточној Европи – првенствено у мултиетничким и сложеним (федеративним) државама Југославији и Совјетском Савезу – сведочи да се етничким процесима може декретима и ауторитарно управљати. Из (једно)партијских разлога, који су са геополитичким циљевима узрочно-последично повезани, доношени су акти о моменталном

2 Boris Krivokapić, *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 250-251.

проглашавању (уз „прећутно прихватање“) нових етничких и националних идентитета. Такви поступци могу се назвати „*декрет-етногенезом*“. Сам термин је парадоксалан јер се тренутност декрета, с једне стране, и етногенеза као „процес дугог трајања“, с друге стране, логички међусобно искључују. У ствари, ради се о „*етно-инжењерингу*“ – производњи вештачких етничких и националних колективитета селективном употребом различитих (псеудо)принципа.

У неким случајевима „инстант-нација“ (термин М. Екмечића) се проглашава издвајањем из дотадашње целине сходно тачној или лажној регионално-географској припадности и хоронимски се именује; у другој прилици се то врши на основу историјске државности или другог политичко-територијалног наслеђа; слично се, потом, чинило позивајући се на верску дивергентност, различите језичке дијалекте, писмо, културу политичку историју... Иако је поседовала низ сличних својстава, та „пролиферација нација“³ имала је бројне различите узроке, механизме и последице. Заједничкој је да се односила на најбројније, најраспрострањеније, традиционалистичке, државотворне, словенско-православне и телурократске (континенталистичке), а анатемисане као монархистичке и хегемонистичке нације Русе и Србе, које су (и) на тај начин систематски фрагментирани и спутавани. Индикативно је да слично „октроисање“ (М. Ломпар) није ампутирало делове не само других етничких и националних компоненти у совјетској и југословенској држави, већ нити једне заједнице у било којој од осталих земаља комунистичког лагера – на пример, од Пољака нису деструктивно измишљане мазурска и шљонска нација, од Румуна ерделска и карпатска нација, од Чеха судетска и моравска нација, а од Бугара помачка и тракијска нација...

3 Детаљније о „пролиферацији нација“ у: Миломир Степић, „Пролиферација националних идентитета – балкански геополитички контекст“, *Култура, политика, поимание (Култура, нација, государство – проблемы идентичности в контексте современной политики)*, VI Международная научная конференция, Белград, 17-19 мая 2018г, Белгородский государственный национальный исследовательский университет (НИУ БелГу), Белгород; Социально-теологический факультет им. митрополита Московского и Коломенского Макария (Булгакова), Кафедра культурологии и политологии, Москва; Институт политических исследований, Белград, 2018, стр. 227-235.

МОНАРХИСТИЧКА ЗАМИСАО О „ЈЕДНОМ, А ТРОИМЕНОМ НАРОДУ“ И „ИНТЕГРАЛНОМ ЈУГОСЛОВЕНСТВУ“: ГЕОПОЛИТИЧКИ МОТИВИ ЕТНО-ЕКСПЕРИМЕНТА

Манипулације и наметнуте етничке промене на Балкану су се због његовог круцијалног геополитичког значаја и „магнетизма“ којим привлачи велике силе одувек одвијале. Мењање његове етно-цивилизацијске карте посебно се убрзало у 20. и почетком 21. века, што је имало повратне геополитичке ефекте. Томе је, у првом реду, допринело формирање, трајање и насилно растакање југословенске државе. Поставља се питање из којих разлога је уопште формирана држава посред једног дубоког и широког примарног геополитичког „раседа“, укључујући мноштво оних секундарних али ништа мање опасних? Шта је био тако важан мотив да се пренебрегне чињеница како је њена територија испресецана са две или чак три границе светских верско-цивилизацијских ареала? Није ли било јасно да ће њена одрживост и функционалност бити упитна, будући да се одликовала веома израженом културном хетерогеношћу и економском поларизованостју, те да није располагала основним кохезионим државотворним идејама, упориштима и чиниоцима? Уосталом, зар је после Великог рата, у коме су будући југословенски политичко-територијални и етнички елементи били на различитим странама, требало склепати заједничку државу унутар које су се политички интереси и дијаметрално разликовали до искључивости?

Српска историографија и данас већином остаје на стереотипном становишту – првенствено на основу Нишке и Крфске декларације као званичних државних докумената, те пројугословенске предратне политичке климе (тачније, заноса) у високим слојевима српског друштва – да је формирање заједничке државе 1. децембра 1918. године било резултат наводно (а) жеље регента Александра да на таласу велике ратне победе и огромних српских жртава добије „увећан посед“, те (б) става Владе која је подлегла његовом ауторитету, што је све (в) снажно подржала већина водећих интелектуалаца тога доба. Такав закључак српских историчара је научно архаичан

и превазиђен, тј. сведен на увид у писане изворе и архивистички заснован. Али, он није историозофски дубок и широк. Још мање је контекстуализован и утемељен на геополитичким постулатима без којих би стварање за европске, а нарочито балканске услове једне релативно простране, многољудне и добро позициониране државе каква је била Краљевина СХС, било немогуће. Занемарује се да је она била производ не само геополитичке димензије ратних резултата, него и интереса сила-победница које су настојале да дугорочно пацификују и ослабе управо поражене ривале, те да у складу с тим изврше ревизију политичко-територијалне структуре и граница послератне Европе. Другим речима, погрешно се инсистира да је заједничка држава у највећој мери била српско хтење, а не српско морање.⁴ Следствено, после вишедеценијске антисрпске етничке алхемије, а нарочито једног, па онда и другог ратног слома, југословенске државе уз огромне људске и материјалне губитке, на национално оријентисаној сцени преовлађују жалопојке о „трагичној српској грешци“, „великој српској заблуди“, „српској геополитичкој кратковидости“ и „српском изгубљеном 20. веку“, док се недовољно узима у обзир одлучујућа улога главних светских актера таласократског геополитичког профила.

Српска политичка номенклатура и „југословенствујушчи“ интелектуални врх с краја друге деценије 20. века за своју заблуду свакако не могу бити амнестирани, али елементарно геополитичко знање и промишљање – а оно је у овом случају неизбежно јер „геополитиком се не решава све, али се без ње не решава ништа“⁵ – упућује на другачији закључак. Идеја кнеза Михаила Обреновића (под руским утицајем) „Балкан балканским народима“ јесте можда племенита, али је била и остала утопистичка. Геополитички је много реалнија теза „Балкан је исувише важан да би био препуштен (само) Балканцима“ (М. Степић). Није могуће на тако геополитички важном простору какав је Балкан правити државу само вољом домицилних

4 Миломир Степић, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд, 2004, стр. 176.

5 Миломир Степић, *Српски геополитички образац, Catena mundi*, Београд, 2019, стр. 5.

народа и њихових вођа, а да у томе немају кључну улогу у том тренутку доминантне, победничке велике силе. А то су 1918. године, Версајски споразум ће то показати, биле искључиво оне западне, атлантистичке – Велика Британија, Француска и САД. Учешће поражених, оних континенталистичких – Аустро-угарске и Немачке – уз Русију, истог таквог геополитичког идентитета, али постреволуционарну, опхвану сопственим проблемима – није долазило у обзир. Напротив – оне су не само биле искључене из територијалног преуређења централне и југоисточне Европе, него су нове границе смишљено повлачене управо у циљу превентивног онемогућавања њихових интереса.⁶ У таквом геополитичком контексту ће „отац геополитике“ Мекиндер концепцијски конструисати (и мапирати), а западне силе између два светска рата стриктно практично примењивати „Санитарни кордон“ – зоналну баријеру од Балтичког мора на северу до Медитерана на југу – због чијег функционисања је скројена и више од две деценије трајала „прва“ југословенска држава. Ради њеног одржања и какве-такве унутрашње кохезије било је неопходно „пеглање“ затечене етничке хетерогености, али тако да се сузбија проруско српство како се земља не би, којим случајем, на крилима српско-руске идентитетске сличности преоријентисала не толико ка идеолошком колико ка геополитичком „цину у срцу Евроазије“. Стога је уследио почетак „етно-инжењеринга“ суштинског и далекосежног антисрпског карактера, и то унутар заједничке државе у којој су, парадоксално, Срби чинили недавног ратног победника, државотворног носиоца, доминантног демографског елемента, те давали монарха и све премијере (до краткотрајног мандата А. Корошеца од 27.07.1928. до 6.01.1929.).

Почетак монархистичког „етно-инжењеринга“ био је препознатљив по читавом комплексу принудних поступака, уведених правила, прописаних административних мера, успостављеног политичког амбијента и правних решења уведених и примењиваних током десетогодишњег трајања

6 О три примарна геополитичка мотива западних сила да формирају нову „архитектуру“ централне и југоисточне Европе видети у: Миломир Степић, „Геополитички смисао југословенства и југословенске државе“, *Историја једне утопије: 100 година од стварања Југославије*, књига друга, (Никола Маринковић, прир.), Catena mundi, Београд, 2018, стр. 300-301.

Краљевине СХС како би се успоставило јединство „**једног, а троименог народа**“. Њена административна подела на 33 области била је таква да највише фрагментира и национално расточи српске земље, док су се словеначке и хрватске области могле политички-територијално конституисати једноставним спајањем неколико области. Српски простори, иако од раније економски заосталији и највише материјално страдали у ратним операцијама, и даље су заостајали, што је становништво терало на сеобу. Од Срба су се, по правилу, као пример привржености јединственој држави и начин да се „одобровоље“ Словенци и нарочито Хрвати, тражили и добијали уступци, попуштања и компромиси на свим пољима. Ради постизања вештачке етничке унификације, која ће наводно очувати заједничку државу, није се одвијало нити са државног нивоа артикулисано нити спонтано иницирано логично ревитализовање српског националног идентитета код исламизоване популације, становништва у Старој Србији, поунијаћеног и покатоличеног, а потом и кроатизованог елемента у крајишким областима и Дубровнику са Конавлима. Напротив – наведени колективитети су се све више удаљавали од српства и код њих су се појављивале и временом све више јачале идеје етничке „другости“ или трансфера у суседне нације, као и сепаратистичке тенденције којима званични Београд није успевао да парира. С друге стране, српство међу самим Србима почињало је да бледи, будући да је за (гео)политичке потребе паранаучна измишљотина о „једном, а троименом народу“ све драматичније обузимала „Краља-ујединитеља“. Оснажујући његову илузију да се тако за интересе западних сила може по сваку цену сачувати територија од Алпа до залеђа Солуна, све више га је претварала у „Краља-упропаститеља“ не само поклекле државне творевине, већ и њеног српског националног стожера. Потез који је повукао почетком 1929. године унапред је указивао на продужетак агоније, а не на спасоносно решење.

Наставак монархистичког „етно-инжењеринга“ уследио је после успостављања Шестојануарске диктатуре и одвијао се у виду југославизовања („ујугослављења“) Срба. Ревизијом унутрашње политичко-територијалне организације

и радикализовањем „етно-инжењеринга“ показало се да је она прва фаза била, у ствари, прелазна. Ако је заједничка држава из европских геополитичких разлога ионако морала да опстане као антируска и антигерманска творевина, да је некрунисани краљ могао аутономно да одлучује и делује било би неупоредиво адекватније и рационалније да је формално унитарну Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца трансформисао у федеративну Краљевину Србије, Хрватске и Словеније, са консеквентним унутрашњим границама три федералне јединице и доследно афирмисаним идентитетима њена три национална конституенса. Уместо тога, неповратно је склизнуо у историјски контра-ритам: одлучио се (сам или уз инострани налог?) за илузорни концепт стварања интегралне државе и државне нације – Југославије и Југословена – имајући у виду италијански и немачки пример шездесетак година раније, али занемарујући њихову какву-такву етно-верско-цивилизацијску хомогеност и потпуно другачије геополитичке услове. Задржавајући „на папиру“ унитарни принцип, дотадашњу поделу на области заменио је поделом на 9 бановина и престоничку Управу Града Београда (са Земуном и Панчевом у свом саставу). Како то не би „мирисало“ на федерализовање земље, већ напротив – да би се афирмисало јединство – бановине су добиле физичкогеографска (махом флувијална) а не етничка имена, док су њихове у потпуности вештачке границе требале да буду у служби не толико мултиетничког колико новоетничког, југословенског *melting pot* концепта. Пренебрегавајући да се заједничка држава цивилизацијски налази „у процепу светова“ и да је испресеца на „геополитичким рововима“, утопијским „интегралним југословенством“ настојао је да пређе критични праг етничке кохезије државе и тако већ далеко одмакли „етно-инжењеринг“ учини иререверзибилном „новом реалношћу“. Да се приближава крах монархистичке варијанте истовремено и етатистичког и етничког инжењеринга било је сасвим јасно када је 1939. године изнудом формирана Бановина Хрватска, која је са хируршком етно-просторном прецизношћу обухватила и најмање крајеве насељене римокатолицима-Хрватима, али и много пространије српске области. Било је очигледно да неминовна жртва експеримента у југословенској реторти

јесу и тек ће постати Срби и српске земље. „Јер, Срби су без Југославије могли, али Југославија без Срба – не.“⁷

БАЛКАНСКА И ГЛОБАЛНА ГЕОПОЛИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА ТИТОИСТИЧКОГ СТВАРАЊА „СИНТЕТИЧКИХ НАЦИЈА“

После огромних, ненадокнадивих демографских губитака, те организованог и планског протеривања и покрштавања у Другом светском рату, које је српски народ претрпео како од свих окупатора који су распарчали земљу, тако и од њихових домаћих сателита, уследио је титоистички „етно-инжењеринг“, чијој геополитичкој позадини српски историчари и етнологзи нису посвећивали адекватну пажњу. И данас се углавном сматра да су идеолошки мотиви, тј. програм и деловање Комунистичке партије пре, током и нарочито после рата, када су преузете полуге државне власти, били пресудни за примену (и) популационог механизма у кенаноликом „обуздавању“ српског чиниоца. Тоталитарни, ауторитарни, репресивни једнопартијски режим, на челу са (по свој прилици) Хрватом под псеудонимом Тито – чији су харизма и култ личности систематски ширени – фактички је наставио државни пројекат хрватских усташа у НДХ, мада на пространијој територији и „другим средствима“. Ову, само на први поглед оштру критичку оцену, није тешко научним аргументима доказати. Уосталом, зар су Титови следбеници смели да без његовог „аминовања“, док је рат још трајао и делови земље нису били ни ослобођени, да „декрет-етногенезом“ од Срба произведу две „додатне нације“ – македонску и црногорску⁸?

7 Миломир Степић, „Геополитичка перспектива реконфигурације постјугословенског простора“, *Национални интерес*, бр. 1/2021, Институт за политичке студије, Београд, 2021, стр. 185.

8 Опште је познато, али вреди подсетити: Македонци и Црногорци таксативно се наводе, а тиме и проглашавају народима са правом на „самоодређење, укључујући право на отцепљење или на уједињење са другим народима“ у тачки 2 *ОДЛУКЕ ДРУГОГ ЗАСЕДАЊА АНТИФАШИСТИЧКОГ ВЕЋА НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ о изградњи Југославије на федеративном принципу* (Одлука број 3) донете 29. новембра 1943. године у Јајцу (откуцане на ћириличкој писаћој машини!), коју су потписали Председник АВНОЈ-а др Иван Рибар и Секретар АВНОЈ-а Родољуб Чолаковић. Стога се ове „инстант-нације“ често називају и „АВНОЈ-ске нације“. Верификација и практична реализација македонске

Македонски и црногорски пример одмах је требало да Србима обесмисли не само сваки покушај отпора таквој националној политици, већ и сваку наду у реверзибилност примењеног „етно-инжењеринга“. Зашто и на који начин? Нове, револуционарне власти ургентно и бескомпромисно, на таласу ратног и идеолошког тријумфа, удариле су на два кључна државотворна симбола српства – 1) на јужни део Старе Србије, средиште средњовековне, царске, Душанове државе, који су, чинећи историјски и географски фалсификат, преименовале у Македонију и од ње направиле федералну јединицу резервисану за новопроглашену нацију ампутирану од српске – Македонце и 2) на Црну Гору, бастион српства током вишевековне османске окупације и простор настањен „елитним Србима“ који су истовремено са Србијом ширили ослобођену територију и изборили се за независност на Берлинском конгресу 1878. године, а чија припадност српском корпусу није довођена у питање све до доласка титоиста који су их издвојили у посебну нацију – Црногорце. Принудом произведен „конвертитски синдром“ („јањичарска патологија“) почео је прво лагано, а онда све интензивније да даје резултате у виду генерисаног дистанцирања од српства и чак наглашеног антисрпства код тих измишљених, „синтетичких нација“. Геополитички циљ био је очигледан: српски чинилац не само популационо-просторно редуковати и фрагментирати већ и у што већој мери хендикепирати његов положај и значај. У првом случају, требало је Србију у политичко-територијалном смислу и српство у етничком смислу лишити вардарског дела круцијалне моравско-вардарске комуникацијске и стратегијске „вертикале Балкана“, посредног приступа Егејском басену са Солунском луком, те контакта са Грчком као традиционалним савезником и исходиштем потенцијалне „православне осовине“.

„декрет-етногенезе“ уследиле су после Првог заседања АСНОМ-а (Антифашистичко Собрание на Народното Ослободување на Македонија), одржаног 2. августа 1944. године у близини манастирске цркве Св. Прохора Пчињског на југоистоку садашње Србије. За прави почетак изградње црногорске нације сматра се чланак једног од комунистичких лидера Милована Ђиласа, објављен 1. маја 1945. године у револуционарном листу *Борба* под насловом „О црногорском националном питању“, где аутор не доводи у питање српско порекло Црногораца, али истиче да су они нешто посебно, тј. другачији Срби од свих Срба.

Зашто се Срби, а нарочито српска политичка номенклатура и интелектуална елита, овој погубној замисли и њеној реализацији нису благовремено супротставили, већ су – напротив – „гласно ћутали“ и често отворено аутошовинистички поступали? Зар нису могли да препознају и разобличе антисрпски смисао мантре о „**братству и јединству**“? Одговор се делимично налази у проређености и обезглављености националне интелигенције, негативној селекцији у постављању конкретних личности на челне позиције, те опортунизму и каријеризму српских партијских кадрова. Али би га пре требало тражити у друштвеној атмосфери индуковане колективне несигурности и страха услед терора револуционарних власти према Србији и Србима, стигматизованих за идеолошки неприхватљиво наводно угњетавање мањих нација, великосрпство и монархизам. У условима систематског и масовног хапшења, злостављања и прогона, који су кулминирали стрељањима десетина хиљада људи без суђења и њиховим тајним укупима („пасја гробља“), неки масовнији отпор свему, па и „декрет-етногенези“ био је опасан по живот. Спорадична неслагања и протести – чак и они унутарпартијски – због смисла и популационо-просторних размера „декрет-етногенезе“ и, с тим у вези, трасирања неких сектора међурепубличких граница, као и због непринципијелног поступања само у српском, али не и у другим сличним случајевима, сасечени су у корену.

Штавише, како би се „етно-инжењеринг“ учинио коначним, тј. неповратним, приступило се идентитетском комплетирању „инстант-нација“. Тако је књижевник Блаже Конески узео српску лексику и бугарску граматику и направио македонски језик.⁹ То је било релативно лако учинити, будући да се радило о становништву који „једине трагове историјског предања које поседује јесу управо српски“, али је у великој мери постао

9 Према речима ауторитативног српског лингвисте др Милоша Ковачевића, Блаже Конески поступио је домишљато, тако да ако Бугари кажу да се ради о бугарском језику, онда Македонци могу да кажу да то није њихова лексика, а ако Срби кажу да је њихов, Македонци могу да кажу да је граматику другачија. У ствари, Б. Конески је узурпирао јужне српске дијалекте – преваходно оне пелагонијске, одакле је родом, а не скопске ближе Србији – и преименовао их у македонски језик.

„архаична“, „аморфна“, „флотантна словенска маса“¹⁰ услед дуге османске окупације, сталних покушаја бугаризације, сасвим кратког периода после ослобођења када се нашло у српској, а знатно дужег у југословенској држави. Сходно томе, снажна титоистичка делатност упоредо и са партијског и са државног нивоа без много проблема је обликовала македонски као нови, не-српски национални идентитет. Како би га „запечатиле“, власти су, иако идеолошки атеистичке, истрајно радиле на црквеном расколу и издвајању тзв. Македонске православне цркве, што је крунисано неканонским проглашењем аутокефалности 1967. године, што ипак до данас није признато. Читав принудни процес националног преименовања, конверзије и асимилације хитро је регистрован пописом становништва 1948. године, када се у федералној јединици Македонији охрабрило да се као Срби изјасни само 29.721 особа или 2,6% укупног становништва, а ни у једном од следећих пописа закључно са 1991. годином и сломом заједничке државе то учешће није досегло више од 3% (1961.).¹¹

У црногорском случају, после партијског озваничења вештачке нације 1945. године, процес националног преобраћања и потпуног заокруживања, текао је спорије и „у тишини“ због снажније црногорске самоидентификације са српством, а нарочито са српским језиком. „Коминтерновска памет“ поступила је лукавије: на историјској државотворној традицији Црне

10 Јован Цвијић, „Македонски Словени“, *Говори и чланци*, Сабрана дела, књ. 3, том 1 (Радомир Лукић, ур.), САНУ; НИРО Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987, стр. 153, 155, 157. Знаменити српски географ и балканолог с краја 19. и почетка 20. века Ј. Цвијић идентификовао је „Македонске Словене“, али је њиховим етничким простором сматрао само „предеље јужно од Прилепа па до Солуна и на истоку до Месте“ (*Исто*, стр. 153), што је, у ствари, права историјско-географска област Македонија. То значи да у простору северно од Прилепа, тј. северно од апроксимативне линије Охрид-Прилеп-Овче поље па до актуелне границе са Србијом на Шар-планини, Скопској Црној Гори и Козјаку не живе „Македонски Словени“ већ Срби и да то није Македонија већ Стара Србија. Видети: Миломир Степић, „Век после Цвијића: етно-цивилизацијска карта Балкана и њене геополитичке последице“, *Географско образовање, наука и пракса: развој стање и перспективе* (Мирко Грчић, Дејан Филиповић, Славољуб Драгићевић, ур.), Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014, стр. 23-24.

11 Саша Кицошев, „Срби у Македонији – промене броја и размештај“, *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији* (Милена Спасовски, ур.), едиција Етнички простор Срба, књ. 1, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1993, стр. 256.

Горе првенствено се форсирала позиција несрпске федералне јединице и њеног, по правилу, антисрпског деловања у оквиру Југославије. Како се преурањено и контрапродуктивно не би „таласало“, лингвистичко питање остављано је за касније, док је црквени раскол покретан дискретно, уз претходну „припрему“ у виду острашћене и репресивне девастације епархија Српске православне цркве које су у целини или делимично покривале републичку територију – од прогона, физичког малтретирања и драстичног смањивања бројности свештенства и монаштва, до свеобухватне атеизације друштва, скрнављења и рушења црквених објеката. Римокатоличким клерикализмом инспириран неоусташки, великохрватски („црвенохрватски“) експанзионизам препознавао се веома јасно. Ипак, кључни догађај усмерен на расрбљивање Црне Горе и дефинитивно раздвајања црногорства од српства било је 1972. године рушење Његошеве заветне капеле на Ловћену, посвећене Св. Петру Цетињском. Уклањање тог симбола црногорске припадности целовитом српском националном корпусу и православљу¹² да би се на том месту 1974. године подигао скаредни маузолеј требало је да пошаље поруку како је титоизам моћнији од српске традиције и националног идентитета и да покаже како је ампутацијом црногорства од српства постигнут двоструки геополитички циљ – Србији је дефинитивно пресечен приступ мору и између Хрватске и Албаније (Дубровника и Скадра) постављен је „католички насип“¹³. Неподношљив притисак власти да се изврши преименовање и преобраћање српског становништва Црне Горе регистровани су сви послератни пописи становништва. Иако се до Другог светског рата православни живаљ осећао и изјашњавао као Срби, већ 1948. године учешће оних који су се изјаснили као Срби смањило се на само 1,77% укупног становништва републике, да би потом варирало између 3,3% 1953, односно 3,0% 1961, до 9,3% 1991. године¹⁴. То сведочи

12 Исто су учинили окупатори у оба светска рата.

13 Српски историчар др Александар Раковић подсећа на идеју о „католичком насипу“ шовинистичког (велико)хрватског идеолога Милана Шуфлаја из 1928. године. Видети: Александар Раковић, *Црногорски сепаратизам*, друго издање, Catena mundi, Београд, 2019, стр. 53-54.

14 Вујадин Рудић, „Етничка структура становништва Црне Горе после Другог светског рата“, *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији* (Милена

о недовршености, двојном идентитету и „флотантности“ црногорске „инстант-нације“, те постојању потенцијала за реверзибилност „етно-инжењеринга.

После „декрет-етногенезе“ македонске и црногорске „инстант-нације“, уследило је четвртвековно затишје у „етно-инжењерингу“ како би се новонастало стање консолидовало, јавност се привикла на „нову реалност“ и притајено српско незадовољство спласнуло. У условима припрема суштинског редефинисања југословенске федерације (Устав 1974.), уследило је 1971. године проглашење још једне „накнадне нације“ – Муслимана.¹⁵ До тада су регистровани и изјашњавали се на различите начине, често у зависности од политичке ситуације. Њихово порекло у великој већини је српско и матерњи језик српски (српско-хрватски у „другој“ Југославији), али им је идентитетска посебност исфорсирана сходно снажном утицају исламске вере на коју су вековима и на различите начине преобраћани током османске окупације. Манифестација

Спасовски, ур.), едиција Етнички простор Срба, књ. 1, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1993, стр. 213, 223.

15 Само делимично се „етно-инжењерингом“ може сматрати могућност пописног регистровања становништва као *Југословени*. То се посебно афирмисало после проглашења Муслимана за нову нацију (до тада су се у знатном проценту изјашњавали у виду неког од југословенских деривата). Од 1971. изјашњавање као *Југословен* било је добродошло и омогућавало лакше напредовање у војсци, полицији, обавештајном сектору, савезним административним и другим службама, будући да се тумачило као наглашенија приврженост Партији, атеизму и заједничкој држави. У просторном смислу *Југословени* су били махом дисперзно распоређени, мада се могу издвојити и неке области где је постојала њихова знатнија концентрација – углавном етно-контактне зоне због мешовитих бракова, али и појаве мимикрије услед политичког притиска и међунационалних тензија. Из тих разлога се углавном знатан број Срба изјашњавао као *Југословени* и тако додатно популационо и просторно редуковао српски корпус (Западна Славонија, Лика, Кордун, северна Далмација, Барања, западни Срем, западна Бачка, Бока Которска). Етничка хетерогеност, нарочито концентрација националних мањина („народности“), условила је приметну заступљеност *Југословена* и у пограничним областима (Истра, општине Улцињ, Босилеград и Димитровград). Максимална заступљеност *Југословена* забележена је пописом становништва 1981. године, када су чинили 5,4% становништва Југославије (више од 1,2 милиона), да би њихов број и процентуално учешће због националне поларизације после 1990-их опали до занемарљивог износа. Видети: Милена Спасовски, Саша Кицошев, Драгица Живковић, „Број и размештај Срба и Црногораца у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији после Другог светског рата“, *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији*, нав. дело, стр. 307-312; 319-320 и етничку карту Milena Spasovski i dr, „Lica koja su se izjasnila kao Jugosloveni u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji“ (SFRJ), po naseljima, prema popisu stanovništva 31.03.1981, Geografski fakultet, Beograd, 1993.

антирпске осиноности тадашњих власти и својеврсна порука о трајности донете одлуке била је чињеница да не само што је из српског етничког корпуса ампутиран још један фрагмент, већ што је нова нација добила апсурдно име по верској припадности.¹⁶ Њен просторни размештај додатно је нарушавао квалитет геополитичког положаја српског простора: а) концентрација у југоисточном делу Рашке области (контакт са КиМ) и ширење дуж лимске осе у северозападном смеру (према БиХ) претили су да реактивирају „политичку земљоузину“ некадашњег Новопазарског Санџака (Ј. Цвијић) која се уклињује између Србије и Црне Горе; б) бројност, популациона хомогенизација, идентитетско профилисање и политичко организовање у централној Босни временом је доводило до вишедимензионалне супремације у „Динарској тврђави“¹⁷ – геостратегијски круцијалној области Балкана; в) груписање у Цазинској Крајини не само да је представљало најистуренију тачку „Зелене трансверзале“ – трансбалканског продора ислама у Европу – него је у виду експанзивне енклаве релативизовало компактност простране српско-православне целине формално пресечене тзв. АВНОЈ-ском границом БиХ и Хрватске (Босанска Крајина, Западна Славонија, Банија, Кордун, Лика Северна Далмација). Уз то, својим позитивним миграционим билансом и знатно вишим природним прираштајем, новонастала муслиманска нација би корак-по-корак „преузела“ читаву БиХ, што је био прећутни, али подразумевајући унутаргеополитички федерални шематизам – свакој нацији по једна република (симболички: број буктиња у југословенском грбу упоредо би означавао и број нација и број република).

16 Не постоје, на пример, нације (писане великим почетним словом) Православци, Римокатолици, Протестанти, Будисти...

17 „Динарска тврђава“ је фигуративан назив за природно одлично предиспониран простор (најшири, најдисециранији, најшумовитији, најнепроходнији систем паралелних планинских венаца на Балкану) за герилско одбрамбено ратовање у случају агресије из смера панонског и јадранског басена. Та чињеница била је важан део доктрине одбране југословенске државе, нарочите оне „друге“, која је конципирана на партизанским традицијама из НОБ-а. Зато су у тој области били лоцирани фабрике оружја и муниције, ратна командна места и тајна, подземна седишта владара и владе, складишта ратних резерви, болнице, војни аеродроми и други објекти. Упркос томе, током слома СФРЈ 1991-1995. показало се да тај квалитет није употребљив када дође до унутрашњег, верско-сецесионог оружаног сукоба.

Идеолошки камуфлирану производњу нација као механизам „обуздавања“ српског чиниоца, из унутарјугословенских геополитичких разлога налагали су регионални (балкански) и глобални хладноратовски, биполарни захтеви. Наиме, Југославија, нарочито после „Титовог историјског НЕ“ Стаљину, сасвим отворено постаје сателит таласократског Запада под вођством САД и део њиховог „мега-мостобрана“ на западу Евроазије. Чини веома важну, због свог деликатног положаја можда геополитички и геостратегијски најважнију, карику у Rimland-у – појасу који је дуж широког обода Евроазије опкољавао Heartland, тј. СССР (фактички Русију). Попуњавању перфорација у Rimland-у и одвраћању деколонизованих земаља да се по принципу супротног отклона клатна окрену Москви, већ антиблоковском окупљању „Трећег света“, служила је и њена оснивачка и лидерска позиција у (псеудо)несврстаном покрету. Деликатна антисовјетска (антируска) улога Југославије у функционисању глобалног геополитичког система којим је доминирао Запад била би доведена у питање ако би се она, хипотетички, вратила у руску интересну сферу. А то би било могуће ако би њоме политички доминирао (логично) проруски опредељен српски чинилац – не само због историјске повезаности и цивилизацијске сличности, него и због традиционалног савезништва и телурократског геополитичког идентитета¹⁸. Страхујући од таквог развоја догађаја – да се читава глобална концепција сруши услед евентуалног српског изазивања „ефекта домина“ – Запад је превентивно толерисао титоистичким властима све неподопштине спровођене у циљу слабљења утицаја и потенцијала Срба: од десетковања елите, притиска на СПЦ и популационо-просторног редуковања проглашавањем нових нација, до голооточке репресије¹⁹, негативне кадровске селекције (фаворизовања послушника) и економске политике која је запостављала Србију и остале српске крајеве.

18 О телурократској основи подударности руског и српског геополитичког идентитета видети у: Миломир Степић, „О српском геополитичком идентитету“, *Српска политичка мисао*, бр. 2/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 22-29.

19 „Титоистичко доказивање конвертитске правоверности платили су углавном природно русофилски настројени Срби – Голи оток постао је сурова парадигма обрачуна са *реметиљачким фактором*.“ Миломир Степић, „Југословенски рецидив: Србија као *растрзана земља*“, *Национални интерес*, бр. 3/2018, Институт за политичке студије, Београд, 2018, стр. 212.

ГЕОПОЛИТИЧКИ УЗРОЦИ И ПОСЛЕДИЦЕ ОНЕМОГУЋАВАЊА ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКИХ РЕВЕРЗИБИЛНИХ ЕТНИЧКИХ ПРОЦЕСА

После Титовог физичког одласка са историјске и политичке сцене још пуну деценију трајала је (и данас, на измењен начин, траје!) – нарочито у домену националног питања – за српски идентитет и интересе погубна комбинација титоизма и југословенства, а у складу са јавно (једно) партијски прокламованом паролом „И после Тита – Тито“ (*sic!*). Тек је рушење Берлинског зида, које је симболички означило крај Хладног рата и биполаризма, наговестило да ће се фундаментално променити глобални геополитички односи, те да ће Југославија постати непотребна јер се Rimland транслирао ка истоку. Тај епохални „потрес“ светских размера, који је, сходно геополитичким аксиомима, одмах регистровао „балкански сеизмограф“, био је прилика да се постави питање не „враћања точка историје уназад“, већ последица формирања, постојања, функционисања и изгледног нестанка југословенске државе, нарочито за њеног главног националног творца и конституенса – Србе.

У прелазном периоду 1980-1990. година није било спремности да се мисаоно, а камоли политички искорачи изван комунистичко-једнопартијске идеолошке матрице и федерално-југословенских државних координата. „Етно-инжењеринг“ спроведен у сврху слабљења српског чиниоца, а из очигледних геополитичких разлога, сматрао се коначним. Од српства ампутиране „синтетичке нације“ прихватане су као датост и није се – чак ни хипотетички – отварала могућност реверзибилног процеса, тј. да се у краћем или дужем посттиранијском раздобљу оствари њихово делимично или потпуно враћање изворном националном идентитету. Ни *Меморандум САНУ* из 1986. године, та недовршена и у суштини крајње поједностављена, а потом политикантски злоупотребљена „анамнеза“ стања у земљи, није анализирао српске демографске, просторне, геополитичке и друге губитке услед проглашења нових нација, те затражио враћање на стање пре диктаторске одлуке, ма колико то изгледало нереално у датим условима.

Са рушењем једнопартизма постало је белодано да је „Југославија немогућа као демократска држава“²⁰. Како су титоизам и југославизам престајали да буду владајућа идеологија, а њене „ударне песнице“ (СКЈ, ЈНА, ДБ...) губиле позиције, неминовна је била појава других интегративних нити. У оквиру целовите заједничке државе и на мултиетничком нивоу то је било немогуће јер су на површину (поново) избиле велике, а потиснуте разлике и наслеђени антагонизми. Показало се да је повратак националном идентитету као кохезионом елементу неизбежан, нарочито у српском корпусу где је био највише сузбијан. Долазак какве-такве демократије се у Југославији показао специфичним: у трансформацији политичког живота преовладало је организовање на националном, а мање на (више) страначком принципу. У том контексту, не-српски елементи и њихове интелектуалне, економске и политичке елите у заљуљаној, али још увек заједничкој земљи, перципирале су као опасност за своје интересе могућност да се „обуздавање“ српског чиниоца приводи крају. Још више их је плашило да би српски популационо-просторни корпус пре или касније могао да се политички, па и политички-територијално, организује као целина, а не да и даље буде фрагментиран тзв. АВНОЈ-ским републичким (и покрајинским) границама, тј. да титоистичким клајнштатерајем остане сведен само на инвалидну „ужу Србију“. Тај став унисоно и промтно су заузели како национални конституенси из „прве“ (Словенци и Хрвати), тако и „етно-инжењерингом“ створене „додатне нације“ из Титове Југославије (Македонци, Црногорци и Муслимани), додатно страхујући да ће после вишедеценијске антисрпске репресије демократски замаха покренути реверзибилне етничке процесе. Једину своју шансу видели су у „симбиози интереса“²¹ са атлантистичким силама-победницима у Хладном рату, које из геополитичких разлога такође нису желеле снажне и јединствене Србе као „руско упориште на Балкану“.

20 М. Степић, „Геополитички смисао југословенства и југословенске државе“, нав. дело, стр. 314.

21 Миломир Степић, „Неадекватне границе: генератор нестабилности постјугословенског Балкана“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2020, Институт за политичке студије, Београд, 2020, стр. 20.

И једни и други су повољно решење видели у „цементирању“ две главне титоистичке тековине – 1) *неупитности постојања старих и нових нација*, чија се не-српска идентитетска доградња²² упадљиво форсирала разобрученим пропагандним манипулацијама и фалсификовањем историје, те индукованом србофобијом и антисрпском (гео) политичком оријентацијом и 2) *недодирљивости републичких граница*, које су подигнуте на ниво државних, а које су највише фрагментирале српски народ и српске земље, остављајући их у квалитативно још неповољнијем положају него раније – не више у саставу југословенских федералних јединица, већ новопроглашених и међународно признатих држава (махом не више у статусу конститутивног народа, већ деградирани на ниво националне мањине). Ако је овакав сценарио био логичан и разумљив за унутрашње, не-српске чиниоце, који су настојали да задрже на српску штету стечене привилегије и узурпације²³, зашто је „демократски Запад“ прихватио и по цену (пост)југословенског оружаног сукоба и свог ангажмана у њему већ три деценије активно подржава недемократско наслеђе титоистичке (комунистичке) диктатуре? Зар није било у складу са елементарним постулатима демократије – за чији су недостатак, парадоксално, континуирано оптуживани управо Срби и њихова политичка вођства – да се југословенски конститутивни народи плебисцитарно изјасне у којој држави и границама желе да живе, а не да се применом „бадентеровског принципа“ пресуди да се морају задржати револуционарно, једнопартијски утврђене, па преузете републике и њихове

22 *Доградња нација* имала је различите, често апсурдне и трагикомичне видове: тадашњу БЈР Македонију (нарочито Скопље) преплавили су новопроизведени географски називи, називи објеката и кич-споменици, који је требало да постану сведоци наведеног античког македонског порекла нације, културе и државе; муслимански пројекат се махом усмерио на вишестратна национална преименовања (Бошњаци, Босанци, Бошњани...) и измишљања наводних историјских доказа о својој ексклузивној Б-Х аутохтоности; црногорски покрет се монтењегрински профилисао и претежно се посветио брисању српског културног и историјског наслеђа, проглашавању и наметању тзв. црногорског језика (подразумева се, и латиничког писма), те намери да удружење грађана под називом Црногорска православна црква (неканонска) супституише традиционалну Српску православну цркву и уз помоћ владајућих политичких структура отмене верске објекте.

23 Ту се крије одговор на често постављано тенденциозно питање у делу српске јавности: „зашто су сви против Срба“ и „зашто сви беже од Срба и хоће да се одвоје од Србије“.

вештачке, дискордантне, никада правно верификоване тзв. АВНОЈ-ске границе? Није ли било логично да управо Запад, инсистирајући на демократизацији (пост)југословенског друштва, пресудно утиче да се „инстант-нације“ прогласе не резултатом природне етногенезе и етно-историјског развоја, већ продуктом недемократских одлука, једнопартијских декрета и Титове диктаторске самовоље? Зар их није требало поништити, а афирмисати и уз подршку кључних сила Запада под америчким вођством покренути реверзибилан етнички процес који би се окончао њиховим враћањем српству? Заговорнике тезе да би то било немогуће демантује чињеница да су хладноратовском победнику током „униполарног тренутка“ када је разобручено управљао читавим светом много теже и невероватније ствари од ових биле могуће и остварене.

Геополитичка логика налагала је да се ништа од тога неће догодити. По ко зна који пут се показало да је геополитика моћнија од демократије.²⁴ Тријумфализам Запада и наступајући униполарни поредак (*Rex Americana*) само заглушујућом пропагандом позивао се на демократске вредности, а у правом смислу доказивао се како експанзијом на рачун руске интересне сфере и стављањем под контролу саме, у то време онемоћале Русије, тако и превентивним обрачуном са цивилизацијско-геополитичким следбеницима и потенцијалним балканским савезницима будуће, опорављене Русије – Србима. Често, све оно што није могао или смео да чини Русима, Запад је чинио (и чини) Србима. Егземплярно! Зато није дозволио враћање на етно-просторно *претходно стање*, нити пред формирање „друге“, а још мање пред формирање „прве“ Југославије, већ је прагматично, са становишта сопствених интереса, свим силама подржао *постојеће стање* и даље га мењао у *ново стање*, позивајући се на „створену реалност“, „стање на терену“, „поглед у будућност, а не у прошлост“ увек када је то било на српску штету. Стога је реверзибилност „етно-инжењеринга“ – упркос томе што је принудом спроведена у недемократским условима – била искључена. Јер – снажење

24 Миломир Степић, *Кроз балкански дурбин*, Институт за политичке студије, Београд, 2020, стр. 209.

српског чиниоца као „руске предстраже на Балкану“ на било који, па и на популациони начин, за Запад је било равно „балканској геополитичкој катастрофи“.

* * *

Да ли су повратни етно-генетски процеси теоријски, а нарочито практично оствариви? Или су ништа више од утопије? На (пост)југословенском примеру и када је српски случај у питању, показало се да су они и у крајње неповољним спољашњим и унутрашњим условима, селективно и у различитим размерама ипак могући. Тако, реверзибилан етнички процес а) на црногорском примеру није имао потпун обухват, али јесте показао изненађујуће *масовне* размере – у односу на само неколико процената становништва које се у послератним пописима изјашњавало као Срби, то учешће порасло је 2003. и 2011. године на готово 1/3, док језичка структура сведочи да је то реално чак и двоструко више, што је „литијска револуција“ недвосмислено показала, а то показује и монтенегрински страх од следећег пописа; б) Муслимани, првенствено неки интелектуалци који знају и истичу своје српско порекло, враћају се српству *породично* и *појединачно* – једни мање-више задржавајући секуларност из југословенског периода, други поново постајући православни и чак оцрквљени верници, а трећи задржавајући своју припадност исламској конфесији позивајући се на вуковски принцип о „Србима три закона“ (у промењеним геополитичким околностима они могу да „повуку“ масовнији реверзибилни процес); в) Македонци се не враћају српству у конкретном смислу, чему се у великој мери испречио деструктивно пројектован црквени раскол, али се код немалог броја реактивира сећање на српске претке, док се много масовније и отвореније исказује *блискост* и *приврженост* српском народу, што је индикативно манифестовано нагињању српским културно-цивилизацијским вредностима, приближавањем Србима пред угроженошћу од Албанаца, Бугара и Грка, анти-НАТО демонстрацијама у време агресије 1999. године, у многобројним анкетама са питањем о најблискијем народу и земљи, те на бројне друге начине.

И то се све испољава у рецентном балканском геополитичком амбијенту где је тек „начета“ доминација управо униполарних, атланстичких актера – САД, НАТО и ЕУ – чијим је интересима титоистички „етно-инжењеринг“ доказано одговарао и који српске земље чврсто држе у непријатељском окружењу у складу са регионалном пројекцијом Heartland-Rimland концепције. А када очигледни геополитички трендови донесу хијерархизовани мултиполаризам и када се, као неминовна последица тих глобалних токова, изврши деатлантизација Балкана, чије ће управљање преузети силе којима одговара снажан српски чинилац, реверзибилан етно-генетски процес постаће остварив. Од тога ће зависити политичко-територијална реконфигурација Балкана, што је предуслов његовог дугорочног смиривања и стабилизовања.²⁵

Milomir Stepic

THE HISTORICAL-GEOPOLITICAL ASPECTS OF (I)REVERSIBILITY OF THE ETHNO-ENGINEERING PROCESS

Summary

Ethnogenesis is usually a process of long duration and unpredictable course, but in specific circumstances it can be accelerated, to the point of being almost instantaneous. Such was the case during the time of the Yugoslav state, when “ethno-engineering” was carried out as to achieve its artificial cohesion. In order to survive for geopolitical reasons - due to its important interwar role in the *Sanitary Cordon* - in the name of the alleged unity of “a single, but a three-named nation” and then “integral Yugoslavism”,

25 Опширније у: Миломир Степић, „Деатлантизацијом до стабилизације Балкана“, *Национални интерес*, бр. 1/2017, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 9-37.

the Serbian factor, perceived as a potential Russian exponent, was suppressed. During the Cold War, Yugoslavia was a key country of the anti-Soviet (anti-Russian) *Rimland*, and its Serbian element was suspected even more of being able to (re)orient the country to a pro-Russian direction. That is why the Titoist government, less for ideological and more for geopolitical reasons, “restrained” the Serbian corps by “amputating” certain parts of it and declaring them new nations - Macedonians, Montenegrins and Muslims. The areas that belonged to them largely handicapped the geopolitical position of the Serbian lands. It is paradoxical that the democratic West, managing the disintegration of Yugoslavia, tried to “seal” the results of the Titoist dictatorship, again for similar geopolitical reasons. However, although in unfavorable conditions, there were indications of a reversible ethnic process. It is not impossible that this will become even more intense in the changed global and regional geopolitical circumstances, ie. when the new “big players” in the deatlanticized Balkans start to need not a weak but a strong Serbian factor.

Keywords: “decree-ethnogenesis”, “instant-nations”, Titoism, geopolitics, Yugoslavia

ЛИТЕРАТУРА

Група аутора (2017), *Етнологија и антропологија*, мали лексикон српске културе (Љиљана Гавриловић, ур.), ЈП Службени гласник; Етнографски институт САНУ, Београд.

Кицошев, Саша (1993), „Срби у Македонији – промене броја и размештај“, *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији* (Милена Спасовски, ур.), едиција Етнички простор Срба, књ. 1, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 251-271.

Раковић, Александар (2019), *Црногорски сепаратизам*, друго издање, *Satena mundi*, Београд.

Рудић, Вујадин (1993), „Етничка структура становништва Црне Горе после Другог светског рата“, *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији* (Милена Спасовски, ур.), едиција Етнички простор Срба, књ. 1, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 209-232.

Спасовски, Милена; Кицошев, Саша; Живковић, Драгица (1993), „Број и размештај Срба и Црногораца у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији после Другог светског рата“, *Етнички састав становништва Србије и Црне Горе и Срби у СФР Југославији*, (Милена Спасовски, ур.), едиција Етнички простор Срба, књ. 1, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 285-326.

Степић, Миломир (2004), *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд.

Степић, Миломир (2012), „О српском геополитичком идентитету“, *Српска политичка мисао*, бр. 2/2012, Институт за политичке студије, Београд, стр. 11-40.

Степић, Миломир (2014), „Век после Цвијића: етноцивизацијска карта Балкана и њене геополитичке последице“, *Географско образовање, наука и пракса: развој, стање, перспективе*, (Мирко Грчић, Дејан Филиповић, Славољуб Драгићевић, ур.), Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 19-25.

Степић, Миломир (2017), „Деатлантанизацијом до стабилизације Балкана“, *Национални интерес*, бр. 1/2017, Институт за политичке студије, Београд, стр. 9-37.

Степић, Миломир (2018), „Пролиферација националних идентитета – балкански геополитички контекст“, *Култура, политика, понимание (Култура, нација, государство – проблемы идентичности в контексте современной политики)*, Белгородский государственный национальный исследовательский университет (НИУ БелГУ), Белгород; Социально-теологический факультет им. митрополита Московского и Коломенского Макария (Булгакова), Кафедра культурологии и политологии, Москва; Институт политических исследований, Белград, стр. 227-235.

Степић, Миломир (2018), „Југословенски рецидив: Србија као *растрзана земља*“, *Национални интерес*, бр. 3/2018, Институт за политичке студије, Београд, стр. 201-220.

Степић, Миломир (2018), „Геополитички смисао југословенства и југословенске државе“, *Историја једне утопије: 100 година од стварања Југославије*, књига друга, (Никола Маринковић, прир.), *Catena mundi*, Београд, стр. 297-319.

Степић, Миломир (2019), *Српски геополитички образац*, *Catena mundi*, Београд.

Степић, Миломир (2020), „Неадекватне границе’: генератор нестабилности постјугословенског Балкана“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2020, Институт за политичке студије, Београд, стр. 13-36.

Степић, Миломир (2020), *Кроз балкански дурбин*, Институт за политичке студије, Београд.

Степић, Миломир (2021), „Геополитичка перспектива реконфигурације постјугословенског простора“, *Национални интерес*, бр. 1/2021, Институт за политичке студије, Београд, стр. 183-229.

Цвијић, Јован (1987), „Македонски Словени“, *Говори и чланци*, Сабрана дела, књ. 3, том 1 (Радомир Лукић, ур.), САНУ; НИРО Књижевне новине; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Krivokapić, Boris (2010), *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd.

Spasovski, Milena i dr. (1993), „Lica koja su se izjasnila kao Jugosloveni u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji“ (SFRJ), po naseljima, prema popisu stanovništva 31.03.1981 (etnička karta), Geografski fakultet, Beograd, 1993.